

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Zijn de mensenrechten nog steeds de harde kern van de moderniteit?

Cliteur, P.B.

Citation

Cliteur, P. B. (2009). Zijn de mensenrechten nog steeds de harde kern van de moderniteit? *Civis Mundi: Tijdschrift Voor Politieke Filosofie En Cultuur*, 48(3), 148-151. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/14425>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/14425>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Zijn de mensenrechten nog steeds de harde kern van de publieke moraal van de moderniteit?

Door Paul Cliteur

In de inleiding tot dit themanummer beschrijft Wim Couwenberg de mensenrechten als de harde kern van de publieke moraal van de moderniteit. Dat is in zekere zin verantwoord, want mensenrechten zijn een belangrijk referentiepunt geworden in een wereld waarin mensen steeds meer verdeeld lijken te worden door religie. Religie als bron van sociale cohesie is een schone droom, maar iedereen die het onderwerp iets nader bestudeert begrijpt dat religie alleen *in bepaalde zin* een bron kan zijn van sociale cohesie. Religie verbindt de leden van de eigen groep, maar scheurt het nationaal staatsverband uiteen. Oecumenische bewegingen proberen daar iets aan te doen door te betogen dat alle religies “in wezen hetzelfde” leren. Benjamin Disraeli (1804-1881) voert het volgende dialoogje op in één van zijn boeken:¹

“Sensible men are all of the same religion.”
“And pray, what is that?”
“Sensible men never tell.”

En natuurlijk: dat kán men ook nooit uitspreken, want op het moment dat men de religie benoemt die de sociale cohesie zou moeten bewerkstelligen, breekt onmiddellijk een strijd der richtingen uit. Zo kan een christen-democraat heel vroom zeggen: “religie brengt sociale cohesie”. Maar in het achterhoofd heeft hij: “*mijn* religie brengt sociale cohesie”. Op het moment dat hij dat echter zou uitspreken, zou onmiddellijk het dispuut beginnen. En daarom hullen diegenen die de bron van sociale cohesie in de

religie zoeken zich in vaagheid als het gaat om de vraag *welke* religie dat dan wel zou mogen zijn: “sensible men never tell”.

Maar hoewel religie niet langer de bron van eenheid kan zijn in een pluriforme samenleving, heeft ook de mensenrechtentraditie grote problemen. In 1948 kon nog een Universele Verklaring van de Rechten van de Mens worden geproclameerd, maar het is zeer de vraag of het onder de huidige omstandigheden zou lukken iets dergelijks tot stand te brengen. Of liever, dat is wel duidelijk: dat zou *niet* lukken.

De mensenrechtentraditie verkeert dan ook in een zware crisis. Wat we kunnen waarnemen is de opkomst van de religie die opnieuw de pretentie heeft de grondslag te vormen voor onze waarden en normen. Dat blijkt uit de voortvarende manier waarop religies denken mensenrechten te kunnen beteugelen. De mensenrechten bepalen niet langer waar de grenzen liggen van de godsdienstvrijheid, de godsdienst bepaalt waar de grenzen liggen van de mensenrechten. Dat is althans de trend die men kan waarnemen in het hart van de Verenigde Naties, eens de wieg van de meest zelfbewuste verklaring van de rechten van de mens.

De mensenrechtenraad

Op 26 maart 2009 heeft de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties een niet-bindende resolutie goedgekeurd over het “belasteren van godsdiensten” (“defamation of religion”). De resolutie werd goedgekeurd met 23 stemmen tegen en 13 onthoudingen. De resolutie is ingediend door Pakistan en werd gesteund door de Organisaties van de Islamitische Conferentie (OIC).

1 Quoted in: Robinson, Richard, *An Atheist's Values*, The Clarendon Press, Oxford 1964, p. 218.

De OIC werd bij de doorsnee Nederlandse krantenlezer misschien voor het eerst bekend toen men in *Trouw* van 25 januari 2003 kon lezen dat de toenmalige fractieleider van de VVD, de heer Gerrit Zalm, een brief had gekregen van de OIC en hij zelfs een delegatie van de OIC op bezoek had gekregen die kwam protesteren tegen een uitspraak van het toenmalige fractielid Ayaan Hirsi Ali over de Profeet Mohammed. Hirsi Ali had Mohammed als “pervers” en als een “tiran” aangeduid (althans naar “westerse maatstaven”, zoals zij daar voorzichtig aan had toegevoegd). Letterlijk had zij dit gezegd: “Mohammed is, gemeten naar onze westerse maatstaven, een perverse man. Een tiran.”² Lezen we dan de uitspraak na in de context van het interview waarin deze gedaan wordt, dan blijkt dat het “tirannieke” slaat op het feit dat Mohammed zijn oog had laten vallen op het meisje Aïsja als huwelijkskandidaat en het meisje aan hem wordt uitgehuwelijkt. Het “perverse” slaat dan op het leeftijdsverschil tussen Aïsja (volgens de overlevering was zij toen 7 jaar oud) en de Profeet (een man van middelbare leeftijd). Hirsi Ali deed de uitspraak tegen de achtergrond van haar eigen situatie (zelf uitgehuwelijkt door haar vader) en de wetenschap dat tot op de dag van vandaag jonge meisjes worden uitgehuwelijkt door te verwijzen naar het verhaal over de Profeet (Hoe kan uithuwelijken slecht zijn als de Profeet daar blijkens zijn eigen leven morele sanctiëring aan verleende?). Voor de doorsnee Nederlandse lezer die onwetend is over de achtergrond en de feiten van het geval kwam de uitspraak van Hirsi Ali model te staan voor het “zinloos beledigen” van religieuze minderheden. Ook weet de Nederlandse lezer niet (en werd dat ook niet door Arabisten toegelicht in de media) dat het verhaal waarnaar Hirsi Ali verwijst onbetwist is in de Islamitische bronnen (wat natuurlijk Zalm, als hij dat geweten zou hebben, aan de orde had kunnen stellen in het gesprek dat hij had

met de leden van de OIC die hem kwamen bezoeken). Over die onbetwistheid van het verhaal: de voor moslims meest gezaghebbende biografie van de Profeet Mohammed is die van Ibn Ishaq. Ibn Ishaq leefde van 704-767, de profeet was in 632 overleden. De titel van dit boek luidt meestal de *Sira* of *Sirat Rasool Allah*, “de levensloop” dan wel “de levensloop van Gezant van God”. Dit boek is de oudste en eerste biografie van Mohammed. Van dit boek heeft Alfred Guillaume in 1955 een volledige vertaling gepubliceerd: *The Life of Muhammad: A Translation of Ibn Ishaq's Sirat Rasul Allah*, en van dit boek is in 2004 in Pakistan de zeventiende druk verschenen. In dit boek lezen: “*He [=Muhammad] married A'isha in Mecca when she was a child of seven and lived with her in Medina when she was nine or ten. She was the only virgin he married. Her father, Abu Bakr, married her to him, and the apostle gave her four hundred dirhams.*”³

Omdat Hirsi Ali dit maar één keer gezegd had werd zij niet veroordeeld, maar gezien de ontwikkelingen in de wereld en de toenemende zelfbewustheid van de religieuze lobby is het zeer de vraag of dat tegenwoordig nog steeds het geval zou zijn. Het kabinet bereidt wetgeving voor waarin weliswaar het godslasteringartikel uit het wetboek van strafrecht zal worden afgeschaft, maar waarbij de uitbreiding van de groepsbelediging op grond van godsdienst wordt gerealiseerd (als de regering althans haar zin krijgt). De OIC wordt wat dat betreft op haar wenken bediend.

Internationale trend

Dit is overigens niet alleen een nationale trend. Deze manifesteert zich wereldwijd. Het verzet van westerse landen tegen de resolutie van de Verenigde Naties waarin deze trend tot uitdrukking komt was groot, een verzet dat werd (en wordt) gedragen door vele NGO's (180 organisaties hebben opgeroepen de resolutie te verwerpen vanwege een dreigende ondermijning van de vrijheid van

2 Zie: Hirsi Ali, Ayaan, “Politiek schadelijk voor mijn ideaal”, in: Arjan Visser, *De Tien Geboden*, Rainbow Pocketboeken, Amsterdam 2003, pp. 7-18, p. 10.

3 Zie: Guillaume, A., *The Life of Muhammad*, A translation of Ishaq's Sirat Rasul Allah, with introduction and notes by A. Guillaume, Oxford University Press, Oxford 1967 (1955), p. 792.

expressie en het recht op godsdienstkritiek), maar tevergeefs. De resolutie werd aangenomen. De critici van de resolutie hebben daarbij onder meer in het geding gebracht dat de nieuw ontwikkelde notie van het “belasteren van godsdiensten” geen enkele steun vindt in het internationale recht, in het bijzonder het internationale recht dat te maken heeft met mensenrechten.⁴ De resolutie is echter aangenomen en spreekt van “ernstige bezorgdheid over de negatieve stereotyperingen en de belastering van de godsdiensten, de uitingen van onverdraagzaamheid en discriminatie inzake godsdiensten en geloofsovertuigingen die nog steeds voorkomen in de wereld.” Let op de woorden “nog steeds”. Men heeft duidelijk een utopie voor ogen waarin godsdienstkritiek tot het verleden zal behoren. Het “belasteren” van het geloof wordt in de resolutie gezien als een “krenking van de menselijke waardigheid”. Deze krenking ziet men ook als “beperking van de vrijheid van gelovigen” en als een bron voor het “aanzetten tot geweld”. De resolutie heeft ook een opvatting over één godsdienst in het bijzonder: de Islam. Er wordt gesteld dat “de Islam ten onrechte dikwijls in verband wordt gebracht met krenkingen van de mensenrechten en terrorisme.” Dat de resolutie is aangenomen mag geen verbazing wekken want de Mensenrechtenraad bestaat in haar nieuwe samenstelling voornamelijk uit landen waarin noch godsdienstvrijheid noch vrijheid van meningsuiting bestaat. Er lijkt zich ook een coalitie te vormen die ondermijnend werkt voor de mensenrechten in de klassieke betekenis van het woord en die breder is dan alleen de leden van de OIC. Zo werd Pakistan gesteund door landen als Cuba, Venezuela en Noord Korea. In brede kring wordt ook nagedacht over alternatieve mensenrechtenverklaringen.⁵

In september 2007 heeft de Iraanse president Ahmadinejad gepleit voor een nieuwe universele verklaring van de mens met als argument dat de islamitische landen onvoldoende betrokken zouden zijn geweest bij de voorbereiding van de huidige verklaring. China heeft – hoewel, zoals bekend, geen Islamitisch land – een soortgelijke kritiek op de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Men bepleit een visie op mensenrechten waarbij deze niet in strijd zouden mogen komen met de “historische, culturele en religieuze tradities van de verschillende landen”. Seculiere wetgeving, zoals de Franse wet van 15 maart 2005, waarin de religieuze neutraliteit van de staat werd bevestigd, wordt over het algemeen afgewezen als “racistisch”.

Onwerkbaar

De notie “defamation of religion” of “belasteren van religie” is onwerkbaar vanuit een mensenrechtelijk perspectief. De vrijheid van meningsuiting of de vrijheid van expressie heeft als uitgangspunt dat men niet alleen religies mag prijzen en aanhangen, maar ook deze mag kritiseren en verwerpen. Bezien vanuit het perspectief van de vrijheid van kritiek kan nooit worden geduld dat bijvoorbeeld Jezus Christus, Mohammed of Boeddha boven kritiek verheven zouden mogen zijn en bijvoorbeeld Socrates, Karl Marx en Lenin niet. Ook de notie van “stereotypen” die niet gehanteerd zouden mogen worden of waartegen de Verenigde Naties te hoop zouden moeten lopen is onwerkbaar. Vanuit het perspectief van de Katholieke Kerk is wat Maarten Luther heeft geschreven een “stereotype weergave” van de katholieke leer. Vanuit het perspectief van de reformatie is alles wat katholieke historici daarover opmerken niet minder stereotiep. Natuurlijk mag (en moet) men het maken van stereotiepe typeringen afwijzen en zelfs bestrijden, maar

4 Willaert, Erik, “Comment l’ONU entere les droits de l’homme”, in : *Liberales.be*, 8 mei 2009. Willaert ontleent voor zijn artikel veel gegevens aan: Marcovich, Malka, *Les Nations Désunies: Comment l’ONU entere les droits de l’homme*, Essay, Editions Jacob-Duvernoy, Paris 2008.

5 Zie bijvoorbeeld: *Universal Islamic Declaration of Human Rights*, 19 september 1981, opgenomen in:

Poma, Karel, *De Verlichting: Pijler van de Beschaving*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn 2009, pp. 273-283; *The Cairo Declaration on Human Rights in Islam*, June 9, 1993, opgenomen in: Mayer, Ann Elizabeth, *Islam and Human Rights: Tradition and Politics*, Fourth Edition, Westview, Boulder, Colorado 2007, pp. 217-223.

hier ligt geen enkele taak voor de Verenigde Naties of voor het recht. Althans zo zou het moeten zijn, maar zo is het niet langer. Wat als de stereotype en wat als de juiste benadering kan gelden, kan alleen worden beslist in een vrij debat, met andere woorden: in een situatie waarin alle opties en opvattingen besproken kunnen worden. Wat stereotiep is en wat niet kan nooit vaststaan *voordat* het debat daarover is gevoerd, maar alleen *daarna*.⁶ Het onmogelijk maken van dat debat is nu precies wat de indieners van de resolutie willen bewerkstellingen en waarin zij nog geslaagd zijn ook. De poging van de religieuze lobby om onwelgevallige visies op godsdienst buiten de orde te verklaren als “stereotiep” zouden dan ook met de grootste argwaan moeten worden bejegend. Het is ook een misverstand dat kritiek een uiting zou zijn van “onverdraagzaamheid”. Onverdraagzaam is slechts iemand die meent dat een bepaald soort standpunt niet mag worden geventileerd, maar dient men scherp te onderscheiden van iemand die een bepaalde uitspraak tegensprekt of corrigeert. Het is ook geen “krenking van de menselijke waardigheid” van degene die een fout maakt wanneer hij daarop wordt aangesproken. Ook is de “vrijheid van geloof” niet in het geding wanneer kritiek op godsdienst wordt toegelaten. Iemand die wordt aangesproken op zijn misvattingen kan zich niet verdedigen met de stelling dat zijn “vrijheid van geloven” in het geding is. Toch wordt dit standpunt de laatste tijd steeds vaker verwoord en krijgt het zelfs steun van de Nederlandse rechterlijke macht, zoals de beschikking van het Hof Amsterdam inzake de vervolging van de parlementariër Geert Wilders laat zien. Ook is het onjuist dat een godsdienst niet in verband zou mogen worden gebracht met terrorisme, zoals de opstellers van de VN-resolutie beweren. Naar hun oordeel zou de

Islam ten onrechte in verband worden gebracht met terrorisme.

De opstellers van de resolutie hebben het goed recht dat te beweren. Een hele serie islam-deskundigen zal de opstellers van de VN-resolutie steunen in dat oordeel. Maar dat wil niet zeggen dat diegenen die daar anders over denken het zwingen moet worden opgelegd of dat het hen moreel zou moeten worden verweten dat zij daar anders over denken. Robert Spencer,⁷ Anne Marie Delcambre,⁸ Serge Trifkovic⁹ of elke andere schrijver die een kritische benadering van de Islam voorstaat, heeft even veel recht om zich te melden in de publieke arena en in het wetenschappelijk debat als Karen Armstrong die alle religies allemaal even mooi vindt en voorzover zij bedenkelijke kanten hebben deze als “fundamentalistisch” zal beschouwen wat met de eigenlijke kern van religie helemaal niets te maken heeft.¹⁰ De stelling dat alle godsdiensten of sommige godsdiensten terrorisme stimuleren zou moeten worden beschouwd als een gewone wetenschappelijke hypothese die kan worden onderzocht, becommentarieerd, bevestigd en zo nodig weerlegd.

6 De klassieke argumentatie over dit onderwerp is nog steeds: Mill, J.S., *On Liberty*, Penguin Books, Harmondsworth 1977 (1859). Zie voor een recente verdediging van vrijheid van meningsuiting: Wijnberg, Rob, *In dubio: vrijheid van meningsuiting als bet recht om te twijfelen*, Prometheus, Amsterdam 2008.

7 Spencer, Robert, *Islam Unveiled: Disturbing Questions About the World's Fastest-Growing Faith*, Encounter Books, San Francisco 2002; Spencer, Robert, *Onward Muslim Soldiers: How Jihad Still Threatens America and the West*, Regnery Publishing, Inc., Washington 2003; Spencer, Robert, *Religion of Peace? Why Christianity Is and Islam Isn't*, Regnery Publishing, Inc., Washington DC 2007.

8 Delcambre, Anne-Marie, *L'Islam des Interdits*, Desclée de Brouwer, Paris 2003.

9 Trifkovic, Serge, *The Sword and the Prophet: History, Theology, Impact on the World*, Regina Orthodox Press, Inc., Boston 2002.

10 Armstrong, Karen, *A History of God: From Abraham to the Present: the 4000-Year Quest for God*, Heinemann, London 1993; Armstrong, Karen, *A Short History of Myth*, Canongate, Edinburgh, New York, Melbourne 2005; Armstrong, Karen, *Islam: A Short History*, Random House, Toronto 2002; Armstrong, Karen, *The Battle for God: Fundamentalism in Judaism, Christianity and Islam*, HarperCollins, London 2000; Armstrong, Karen, *The Bible: The Biography*, Atlantic Books, London 2007.